

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах

2021 р., № 76, Т. 2

Збірник наукових праць

Головний редактор:

Сущенко А. – доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:

Захаріна Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Іваницький О. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочарян А. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Пагута М. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Сущенко Т. – доктор педагогічних наук, професор;

Даріуш Скальські – доктор педагогічних наук
(Республіка Польща).

Технічний редактор: Н. Кузнєцова

Дизайнер обкладинки: А. Юдашкіна

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 76. 200 с. Т. 2.

виходить шість разів на рік

Сайт видання:

www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15844-4316Р від 16.10.2009 р.

Видавництво і друкарня –
Видавничий дім «Гельветика»

69002, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська 84, оф. 414
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934-48-28,
+38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

*Входить до Переліку наукових фахових видань
України (категорія «Б») з педагогічних наук
(спеціальності: 011. Освітні, педагогічні науки,
012. Дошкільна освіта, 013. Початкова освіта,
014. Середня освіта, 015. Професійна освіта,
016. Спеціальна освіта) відповідно до Наказу МОН
України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1).*

*Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Видання рекомендовано до друку
та поширення через мережу Internet
Вченою радою Класичного приватного університету
(протокол № 6 від 24.02.2021 р.)

Усі права захищені.
Повний або частковий передрук і переклади дозволено
лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на збірник наукових праць
«Педагогіка формування творчої особистості
у вищій і загальноосвітній школах» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: +38 050 17 95 916.

Здано до набору 10.02.2021.
Підписано до друку 26.02.2021.
Формат 60×84/8. Цифровий друк. Наклад 150 пр.

УДК 378.147:373.3/.5.011.3-051:78].091.33-027.22:784
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.32>

О. П. Петрикова

доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Оновлення змісту освіти, програмних вимог та організаційних форм, пошук нових резервів удосконалення якості освіти повною мірою відображаються на вокальній підготовці вчителя музичного мистецтва. Стаття присвячена проблемам формування вокальної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їхньої фахової підготовки в закладах вищої педагогічної освіти. Автор надає визначення «вокально-виконавської культури майбутнього вчителя музики», яке запропонував сучасний педагог вокалу Е.В. Макарова. Проведено ґрунтовний аналіз наукової літератури з дослідженого феномена, з'ясовано, що недостатня увага приділяється сучасними науковцями вивченню цієї проблематики. Метою статті була конкретизація педагогічних принципів і методів формування вокальної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва.

У статті автор торкається питання сценічної майстерності, яка є невід'ємним складником вокальної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. У матеріалах статті конкретизовані педагогічні принципи індивідуалізації та культуровідповідності, естетичної спрямованості роботи над вокальним репертуаром, дотримання яких дасть змогу зробити процес формування вокальної культури студентів більш ефективним і дієвим. Також автор розглядає поетапну структуру формування вокальної культури в студентів вищих закладів педагогічної освіти, яка, на його думку, складається з трьох взаємопов'язаних етапів: інформаційно-орієнтаційного, операційно-поглиблювального й аналітико-креативного.

Запропоновано методи формування вокальної культури студентів, серед яких – метод міжособистісної взаємодії і спілкування в системі «викладач – студент»; евристичні, репродуктивні і творчі методи; методи відпрацювання вокально-виконавської техніки, а також самостійно-пошукові й рефлексивні методи, упровадження в освітній процес яких дасть можливість удосконалити й осучаснити вокальне навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Автор вважає, що перспективи подальших досліджень стосуватимуться розробки засобів моніторингу сформованості вокальної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їхньої подальшої фахової діяльності у вищих закладах освіти.

Ключові слова: вокальна культура, майбутні вчителі музичного мистецтва, формування вокальної культури, методика, педагогічні принципи.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси, що охопили всі сфери розвитку суспільства, значною мірою позначилися в культурно-освітньому просторі. Потреби у висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівцях загострюють проблему наближення освіти України до європейських стандартів. Стрімкі інтеграційні процеси у світовому освітньому просторі вимагають від сучасної системи вищої освіти озброїти її випускників комплексом синтезованих знань кращих культурних традицій власного народу й інших народів світу з метою їх адаптації до національних традицій певної країни та використання отриманого професійного досвіду в різних формах педагогічної практики.

Оновлення змісту освіти, програмних вимог та організаційних форм, пошук нових резервів удосконалення якості освіти повною мірою відображаються й на вокальній підготовці вчителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування фахової майстерності вчи-

теля висвітлена в різноманітних сферах: психолого-педагогічній (Ю. Азаров, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, А. Макаренко, О. Пехота, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Г. Хозяїнов та ін.) і музично-естетичній (Е. Абдуллін, Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, А. Козир, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шульгіна).

У наукових дослідженнях висвітлюються різні аспекти підготовки вчителя музики до виконавської майстерності (І. Мостова, Г. Ніколаї, Г. Падалка, В. Федоришин, Ю. Цагареллі й ін.), формування окремих професійно важливих якостей особистості, що визначають фахову майстерність майбутнього вчителя музики (І. Коваленко, Л. Василенко, Ю. Мережко, Н. Овчаренко, Л. Рапацька, О. Щолокова). Велика зацікавленість учених цією важливою проблематикою зумовлена потребами розвитку суспільства, нагальною необхідністю підготовки високопрофесійних фахівців.

Разом із тим сьогодні залишаються не до кінця висвітленими шляхи формування вокальної куль-

тури фахівців педагогічного профілю. Потребують наукового обґрунтування методичні шляхи формування пріоритетних фахових якостей особистості, а саме: музичальності, артистизму, емоційності, імпровізаційності й інтерпретаційності виконання вокальних творів тощо.

У сучасній психолого-педагогічній літературі визнається значущість творчої індивідуальності митця, здібностей і зовнішніх факторів їх розкриття, усвідомлених і неусвідомлених моментів творчості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Болгарський, Н. Відінєєв, Є. Іванова, Е. Кучменко та ін.). Із цієї позиції подальшого дослідження потребують питання становлення творчої індивідуальності співака, характеристики цього творчого процесу, аналіз вокально-сценічної практики майбутніх учителів музичного мистецтва тощо.

Цей процес народжується й здійснюється в надзвичайно складній і довершеній сфері, де відбувається переживання й осмислення вражень і почуттів і переклад їх мовою музичного мистецтва. Творення вокально-художніх образів, що спрямовується свідомістю та інтуїцією співака, є напруженою, але завжди хвилюючою діяльністю. Вирішення зазначених питань можливе лише при врахуванні не тільки питань загальної психології та професійної педагогіки, фізіології та педагогіки вищої школи, мистецтвознавства та культурології, а й досягнень методики постановки голосу. У якому б ракурсі не вивчалася вокальна культура, не можна забувати про її головну специфічну особливість: музичним інструментом тут є сама особистість.

Проблема підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищих закладах мистецької освіти може бути успішно вирішеною лише на тлі глибокого розуміння сучасних напрямів освітньої сфери, що ґрунтується на принципах гуманізації, культуровідповідності, акмеологічності й зумовлюється необхідністю особистісно-орієнтаційного навчання та виховання.

Мета статті – конкретизувати педагогічні принципи й методи формування вокальної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Важливим складником професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва є вокальна підготовка. Процес формування вокальної культури є складним і багатограним, визначається багатоаспектністю самого феномена, що охоплює широкий спектр художньо-мистецьких традицій його існування.

На думку сучасного педагога Е. Макарової, вокально-виконавська культура майбутнього вчителя музики як складник професійно-мистецької компетентності передбачає синтез, єдність вокально-технічних умінь у галузі виконавства та досвіду практичної художньо-освітньої діяльності.

Вона вважає, що на заняттях з вокального класу особлива увага педагогами вокалу має приділятися вдосконаленню рівня фахової вокальної підготовки майбутніх учителів музики в нерозривній єдності формування художньо-виконавських умінь і подолання технічних труднощів під час художнього відпрацювання вокальних творів [5, с. 91].

Формування вокальної культури студентів інститутів і факультетів мистецтв, згідно з розробленою в дослідженні методикою, передбачає проведення педагогічної роботи в послідовності таких етапів: інформаційно-орієнтаційного; операційно-поглиблювального; аналітико-креативного.

Перший етап – інформаційно-орієнтаційний – передбачає накопичення теоретичної бази знань студентів, вивчення культурно-мистецьких, зокрема вокальних, традицій українського народу, вокально-виконавського досвіду видатних співаків України. Цей етап передбачає передусім формування мотивації студентів інститутів мистецтв до вокального навчання.

На цьому етапі передбачено вивчення сутності феномена вокальної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, усвідомлення студентами характерних ознак розвитку національної музики, культурно-мистецьких традицій України. Тим самим підкреслюється, що сучасне вокальне навчання в Україні – це мистецтво діалогу, у процесі якого формується особистість, її світогляд, гармонійне сприйняття навколишнього світу. Формування вокальної культури студентів інститутів мистецтв ґрунтується на вивченні кращих унікальних традицій національної виконавської майстерності України.

Важливим для формування вокальної культури студентів на першому етапі педагогічної роботи є також прослуховування записів видатних українських співаків, що поповнили скарбницю світового вокального мистецтва: Соломії Крушельницької, Івана Козловського; сучасних співаків: Вікторії Лук'янець, Володимира Гришка, Валентина Пивоварова, Романа Майбороди, Тараса Штонди, Михайла Дідика, Марії Стефук та ін.

Другий етап – операційно-поглиблювальний – зорієнтований на опанування студентами вокальних умінь і навичок у процесі їхньої безпосередньої виконавської діяльності. Так, заняття з вокального класу передбачають більшу насиченість навчального процесу практичними діями.

Традиційні методи навчання співу – показ, пояснення, повтор та інші – мають доповнюватися сучасними методами вокальної педагогіки, згідно з якими значна увага буде приділятися основам звукового аналізу музичного твору. Навчання співу студентів, згідно з нашою методикою, має ілюструватися малюнками-схемами, на яких зображено голосовий апарат вокаліста і те, як і над чим потрібно працювати. Такі наочні

методи педагогічної роботи значно активізують навчальну діяльність студентів, полегшують сприймання інформації.

На індивідуальних заняттях з постановки голосу значна увага має приділятися усвідомленню майбутніми вчителями музичного мистецтва механізмів природного звукоутворення, точного виконання засобів музичної виразності (точність звуковисотного інтонування мелодійного матеріалу, метро-ритмічної пульсації, володіння тембральними фарбами, динамікою, темпами, агогікою тощо). Формування таких вокальних навичок є невід'ємним компонентом вокальної культури майбутнього вчителя.

На другому етапі педагогічної роботи студенти повинні ретельно відпрацювати навички кантиленного звуковедення, володіння високою співацькою поставою та різновидами співацького дихання, використання відповідних музичному матеріалу видів звукових атак відповідно до характеристики творчо-виконавського компонента вокальної культури.

Формуванню відчуттів стильових особливостей вокального твору сприяє цілісний аналіз розумованих творів, виявлення художньо-стильових характеристик, жанрових особливостей.

Доцільними методами педагогічної роботи цього етапу є проведення художніх паралелей і визначення виконавської інтерпретації вокальних творів, що ґрунтуються на творчому та діяльницькому підходах. Такі методи значно активізують творчо-пошукову діяльність студентів, сприяють усвідомленню важливості опрацювання виконавських засобів відтворення художнього образу та забезпечують розвиток здатності переносити їх на художньо-емоційне й технічне виконання вокальних творів різних жанрів і стилів.

Особистісно-зорієнтований підхід дає змогу з'ясувати характер труднощів формування вокальної техніки, недоречностей, що виникають у процесі навчання, корегувати їх і по можливості складати персоналізовані рекомендації організаційного й навчально-методичного характеру

Третій етап – аналітико-креативний – спрямований на формування творчо-виконавського та когнітивно-оцінювального компонентів вокальної культури студентів, передбачаючи розвиток умінь адекватно оцінювати власний вокально-виконавський досвід, визначати проблеми власного виконання музики та шляхи їх розв'язання, розвиток здатності до яскравого образного відтворення художнього змісту вокальних творів і вміння донести створений образ до слухачької аудиторії.

Розробленою методикою передбачено, що аналітико-креативний етап формування вокальної культури студентів інститутів мистецтв має проходити в умовах педагогічної практики. Цей етап педагогічної роботи спрямовується на роз-

виток професійної здатності майбутніх учителів музичного мистецтва донести створений вокальний образ до учнівської аудиторії, формування вмінь студентів працювати з дітьми над вокальним виконанням музичних творів, а також розуміння охорони дитячого голосу, уміння рефлексивного аналізу власних виконавських і педагогічних дій.

Сценічна майстерність є складником вокальної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. На основі аналізу першоджерел з означеної проблеми визначено, що сценічна майстерність як складник професійної майстерності виявляється в здатності особистості перевтілюватися, у багатстві жестів та інтонацій, у прагненнях до прийняття нестандартних рішень. Доцільно зазначити, що визначення сценічної майстерності можна пов'язати також з особливостями психіки, типом нервової системи та акцентуацією особистості, спираючись на теорію К. Леонарда про три стимулюючі елементи прояву артистичної натури, а саме: емоційну збудливість; демонстративні риси характеру; інтровертність.

У галузі мистецької педагогіки, що торкаються зазначеної проблеми, доцільно виокремити дослідження Е. Абдулліна, Л. Котової, Л. Майковської, Г. Падалки, В. Петрушина, Г. Саїк, В. Федоришина, О. Хлебнікової, Ю. Цагареллі, Т. Юник та ін. Метою формування вокально-сценічної майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва визначено забезпечення процесів ефективного музично-естетичного навчання школярів на засадах особистісно зорієнтованої педагогіки.

Спрямованість змістового наповнення процесу вокальної підготовки майбутніх учителів у контексті розвитку культури студентів, поглиблення їхньої художньої ерудиції на основі широкого ознайомлення зі світом мистецтва, пізнання різних художніх напрямків, а також урахування національних особливостей, індивідуального розвитку, особистісних можливостей і запитів зумовили визначення *принципів індивідуалізації та культуровідповідності* в педагогічній роботі зі студентами над вокальним репертуаром. Необхідність формування здатності студентів до естетичного сприйняття мистецтва, розвитку художнього світогляду майбутніх педагогів-музикантів спонукали до виокремлення *принципу естетичної спрямованості роботи над вокальним репертуаром*.

Визначення специфічних особливостей виконавської інтерпретації вокальних творів зумовило необхідність активізації процесів осмислення й переживання студентом досвіду власної виконавської діяльності в процесі роботи над вокальним репертуаром, усвідомлення результату пізнання та оцінювання музичних образів, співвіднесення їх із власними світоглядними установками, цінностями, а отже, виокремлення принципу рефлексивності.

Розглядаючи методи педагогічної роботи викладачів вокалу з майбутніми вчителями музичного мистецтва, варто наголосити на таких ефективних методах формування вокальної культури студентів: *методи міжособистісної взаємодії та спілкування в системі «викладач – студент»* (взаємозбагачувальний діалог, обговорення, пояснення, дискусія), які орієнтують на створення художньо-творчої атмосфери занять; *евристичні методи* (порівняння, асоціації, аналогії, синхронічний і діахронічний аналіз музичних творів, евристичні запитання, евристичні ситуації тощо), що сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення художніх образів музики; *репродуктивні та творчі методи відпрацювання вокально-виконавської техніки* (словесні, наочні, практичні), спрямовані на формування узагальнених прийомів відтворення художніх образів засобами вокального виконавства на основі логіки інтерпретаційного процесу; *самостійно-пошукові й рефлексивні методи* (інверсії, синектики, синестезії, особистих асоціацій, самоосмислення, самовираження), що активізують використання студентом власного досвіду спілкування з мистецтвом, мають катарсичний характер естетичних відношень і спрямовуються на стимулювання рефлексивності й самовираження в процесі виконання музичних творів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на основі викладеного матеріалу ми можемо зробити деякі висновки, а саме:

– метою вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в системі педагогічної освіти є формування в них вокально-педагогічної майстерності й вокальної культури зокрема;

– формування вокальної культури студентів залежить від дотримання таких педагогічних принципів: індивідуалізації та культуровідповідності, естетичної спрямованості роботи над вокальним репертуаром.

– процес формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва має поетапну структуру і складається з таких трьох взаємопов'язаних етапів, як інформаційно-орієнтаційний, операційно-поглиблювальний, аналітико-креативний;

– упровадження в освітній процес студентів таких сучасних методів: методу міжособистісної взаємодії та спілкування в системі «викладач – студент»; евристичних методів, репродуктивних і

творчих методів; методів відпрацювання вокально-виконавської техніки, а також самостійно-пошукових і рефлексивних методів, що дасть змогу вдосконалити й осучаснити вокальне навчання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Перспективи подальших досліджень стосуватимуться розробки засобів моніторингу сформованості вокальної культури в майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їхньої фахової діяльності.

Список використаної літератури:

1. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2003. 20 с.
2. Макарова Е.В. Вокально-виконавська культура як складова професійної мистецької компетентності педагога-музиканта. *Ars musicae: музично-освітологічний дискурс* : збірник наук. праць / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : О.М. Олексюк, Л.Л. Хоружа, І. Кевішас та ін. Київ : Київ. ун.-т ім. Б. Грінченка, 2014. № 1. С. 91.
3. Маруфенко О.В. Психолого-педагогічні особливості формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики в системі неперервної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»* : збірник наук. праць IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (27–29 квітня 2011 р.). Вип. 11 (16). Київ : НПУ, 2011. С. 74.
4. Мережко Ю.В., Петрикова О.П., Леонтієва С.Л. Вокально-виконавська підготовка майбутніх артистів-вокалістів у вищій школі на основі міждисциплінарної інтеграції. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology* / гол. ред. Р. Давидов. Будапешт : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2017. Вип. 23. № 139. С. 71–74.
5. Овчаренко Н.А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: методологічний аспект. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 137. С. 263–266.

Petrykova O. Methods of the formation of vocal culture of future teachers of musical art

The vocal training of a teacher of musical art is fully reflected in the updating of the content of education, programme requirements and organizational forms, and in the search for new reserves for improving the quality of education. The article is devoted to the problems of formation of vocal culture of future teachers of musical art in the process of their professional training in institutions of higher pedagogical education. The author gives a definition of “vocal-performing culture of the future music teacher”, which was proposed by the modern

vocal teacher E. Makarova. An extensive analysis of the scientific literature on the studied phenomenon was conducted. It has been found that not enough attention is paid by modern scientists to the study of this subject. The purpose of the article is specification of the pedagogical principles and methods of the formation of vocal culture of future teachers of musical art.

In the article, the author raises the issue of stage mastery, which is an integral part of the vocal culture of the future musical art teacher. The materials of the article specify such pedagogical principles as individualization and cultural conformity, aesthetic orientation of work on vocal repertoire, compliance with which will make the process of formation of students' vocal culture more efficient and effective. Also the author considers step-by-step structure of students' vocal culture formation in institutions of higher pedagogical education, which, consists of three interrelated stages: informational-orientational, operational-deepening and analytical-creative.

The article proposes methods of formation of vocal culture of students, among which: the method of interpersonal interaction and communication in system "teacher – student"; heuristic, reproductive and creative methods; methods of working out the vocal-performing technique, as well as self-searching and reflexive methods, an introduction of which in the educational process will allow to improve and modernize the vocal training of future teachers of musical art. The author believes that the prospects for further research will relate to the development of tools for monitoring the formation of vocal culture of future teachers of musical art in the process of their further professional activity in higher education institutions.

Key words: *vocal culture, future teachers of musical art, formation of vocal culture, methods, pedagogical principles.*